

Studieresa till Norge 2025

Besök på Oslo Rikshospital patientbibliotek, St Hanshaugen sommarbibliotek, Modum Bad bibliotek, Haukedal universitetssjukhus patientbibliotek, Sanderud sjukhus kultur och hälsa verksamhet samt Norsk litteraturfestival i Lillehammer.

Ett stort tack!

Till Svensk biblioteksförening som genom ett resestipendium gjorde det möjligt för oss att genomföra denna resa.

Inledning

Vi, Anna Lindberg, Ann Helen Littbrand och Joakim Pasma, är tre bibliotekarier som arbetar på Alva kultur i Umeå och som länge har velat göra en studieresa till Norge för att besöka liknande verksamheter som vår egen. Vår tanke var att genom en studieresa berika nätverket Bibliotek och Kultur på Sjukhus (BOKS), vår egen verksamhet och få nya perspektiv på hur vi själva arbetar.

Alva kultur är ett kulturcentrum inne i Norrlands universitetssjukhus i Umeå. Alva kultur är en mötesplats som inrymmer ett sjukhusbibliotek och ett konstgalleri samt anordnar olika kulturarrangemang. Rummen är ytor för olika konstformer och kulturprogram vilket ger platsen sin karaktär och identitet. Kultur är möten, upplevelser och tankar. Genom att läsa en bok, gå på vernissage eller lyssna på musik kan vi ifrågasätta världen eller åter känna hopp. Kulturens betydelse för människors hälsa och välbefinnande är väl dokumenterad. Alva kultur är till för alla som har ett ärende till sjukvården eller ett ärende till Alva. Patienter, anhöriga och anställda inom Region Västerbotten ges här möjlighet till miljöombyte, rekreation och upplevelser. Norrlands universitetssjukhus är upptagningsområde för norra sjukvårdsregionen vilket innebär att tillresta från hela Norrland har tillgång till verksamheten som ligger centralt placerad i sjukhuset.

Vi på Alva kultur startade nätverket BOKS 2020 tillsammans med sjukhusbiblioteket i Jönköping. Anledningen till att vi ville starta ett nätverk var att vi saknade ett sammanhang för allmänna sjukhusbibliotek. Nätverket är nu rikstäckande och en mötesplats för erfarenhetsutbyte där vi kan reflektera kring olika frågor och våra regelbundna möten ger oss inspiration och stärker oss i vårt dagliga arbete. Nätverket BOKS är också under ständig utveckling, till exempel så startade Joakim Pasma vintern 2023 en grupp för erfarenhetsutbyte för sjukhusbibliotek som arbetar med biblioterapi och Shared Reading. Vårt mål och projektidé med studieresan var att starta upp ett samarbete och erfarenhetsbyte med kollegor i Norge.

Studieresan genomförde vi under maj/juni 2025.

Oslo Rikshospital patientbibliotek 2 juni.

Efter en lång och fin promenad i ett vackert försommarväder ut från Oslos stadskärna mot Ullevål så kom vi till patientbiblioteket. Direkt vi kom in blev vi varmt välkomnade av Linda som arbetar som enhetschef på patientbiblioteket. Inom bara några minuter hade vi landat i att vi tänkte i likadana banor om vad som är det viktigaste i att arbeta på ett sjukhusbibliotek och möta de målgrupper som vi har. Vi hade en gemensam grund och tankar om att se till hela människan, ge tid, gröna växter, skönlitteratur.

Oslo Rikshospital patientbibliotek har sedan 2001 varit beläget inne på Ullevål sjukhus bredvid patienthotellet och kommer efter sommaren 2025 att flytta in i nya lokaler på Rikshospitalet. Det är ett allmänt sjukhusbibliotek med 2,5 årsverken och de är organiserade under sektionen för hälsokompetens. De arbetar med Shared Reading och har även sedan en tid tillbaka en egen podcast Sykt frisk.

Linda arbetar mycket med Shared Reading. Hon anordnar träffar varje onsdag, och gruppen består av dels patienter som behandlas för cancer och bor på patienthotellet och dels studenter. En fast kärna i gruppen som ofta utökas med patienter som kanske bara är med någon enstaka gång.

Biblioteket har depåhyllor (depositioner) på avdelningarna, och besöker också patienterna på efterfrågan. Varje vecka går de ut med bokvagn på barnavdelningarna. Alla arrangemang för barn utförs dock i biblioteket, barnkliniken personal tycker att det är bra att barnen rör på sig och byter miljö.

Det finns samtalsrum i anslutning till biblioteket, där psykologer/kuratorer har samtal med somatiskt sjuka patienter. Detta är på initiativ av bibliotekarierna, som ser ett viktigt syfte med närheten till böcker och att samtalen sker i en biblioteksmiljö.

Inom kort flyttar de till nya bibliotekslokaler på Rikshospitalet och då kommer de att utöka till 4,5 årsverken. En av dessa nya tjänster kommer att vända sig extra mycket till området mångfald och litteratur på andra språk, samt även de nättjänster som finns för denna målgrupp. Denna bibliotekarie har tidigare arbetat med tolktjänster och har ett värdefullt nätverk på hela sjukhuset.

I och med flytten till de nya lokalerna kommer artoteksverksamheten att tas upp igen. De ser också fram emot alla nya samarbetsmöjligheter som kommer att möjliggöras. Och den centrala placeringen i sjukhuset, man beräknar att 7–9 000 personer besöker sjukhuset varje dag.

2031 är det planerat för ytterligare nya bibliotekslokaler. Det är en mycket spännande process nu innan de vet hur det ska bli. Ursprungstanken är inte bara meröppet utan helt öppna lokaler i en central yta.

St Hanshaugen sommarbibliotek i Oslo 2 juni.

På väg tillbaka från studiebesöket på patientbiblioteket på Ullevål sjukhus promenerade vi genom stadsdelen St Hanshaugen. Där väcktes vår nyfikenhet av två containrar, solskydd, bord och stolar som var placerade på ett torg bredvid en glasskiosk. Det visade sig vara ett sommarbibliotek. Den större containern inrymde medierna och den mindre var för personalens kontor. Vi tog kontakt med personalen och berättade att vi var två bibliotekarier från Sverige. Då fick vi spontant en visning och fick höra mer om sommarbibliotekets verksamhet. Det är placerat i en stadsdel där det är förhållandevis långt till närmaste bibliotek. Det är öppet från slutet av maj till början av september och har förutom utlåning även regelbundna arrangemang för barn. Bibliotekarien som visade oss runt sa att detta "sommarjobb" är det absolut roligast hon gör under året.

Modum Bad 3 juni.

Efter resa med tåg och buss från Oslo till Vikersund väntade en tre kilometers promenad genom vackra omgivningar förbi bland annat kor och hästar till vi bokstavligt talat kom fram till vägs ände, Modum Bad. Där möttes vi av Silje som har hand om Modum Bads bibliotek.

Modum Bad grundades 1857 som en plats för kurbad och för att dricka brunn från den järnhaltiga källan. Idag drivs Modum Bad av en ideell privat stiftelse och är inriktat mot psykiatrisk vård. Verksamheten har cirka 300 anställda och 100 patienter. Vanlig behandlingstid är 8 – 12 veckor, och de bedriver även forskning. De behandlar olika psykiatriska sjukdomar och här finns även en öppen dagvårdsmottagning. Patienter remitteras hit från hela Norge, men de flesta kommer från södra delen av landet. Det krävs en remiss från läkare, och man ska som patient fått behandling på vårdcentral eller närmaste sjukhus utan förbättring. Det är som eget litet samhälle och har förutom patient- och personalbostäder även en förskola och skola på området. Det finns familjebostäder där familjer kan bo under en behandlingsperiod när t ex en förälder är sjuk. Även tonåringar med ätstörningsproblematik kan bo här med sin familj under behandlingstiden.

Biblioteket är öppet för såväl patienter som personal och anhöriga. Silje har arbetat här sedan 2011. När hon anställdes var verksamheten uppdelad i personal- respektive patientbibliotek, nu är det sammanslaget till ett och det är patienterna som är i fokus. Hon arbetar 90%, varav 50% är tjänst i biblioteket och övrig tid arbetar hon med kommunikation.

Biblioteket är meröppet och bygger på förtroende, inga stängda dörrar. Utlån sker manuellt via ifyllda papperslappar. Silje köper en del böcker men får också många gåvoböcker från andra bibliotek, författare, förlag m m. Det finns ett litet lekrum med lite barnböcker, mestadels gåvor. Biblioteket lånar också in via fjärrlån till personal som vidareutbildar sig. Det första som möter en besökare är det stora artotek som biblioteket ansvarar för. Där kan patienter låna konst till sitt rum och det uppskattas mycket.

Det är ett stort fokus på olika aktiviteter på Modum Bad såsom skrivkurser, konserter och filmkvällar. Idrott ingår också i patienternas behandling.

När vi var där hade årets sommarfestival påbörjats. Två kulturarbetare anordnar konserter och ansvarar för andra aktiviteter, och patienter kan ställa ut foton eller bilder de målat. En del arrangemang kräver biljett och är öppna för alla och då betalar patienterna halva priset.

Haukedal universitetssjukhus patientbibliotek i Bergen 4 juni.

Norges näst största stad Bergen ligger vid Nordsjön omringad av sju fjäll. Haukedal universitetssjukhus är placerad nedanför fjället Ulriken och vi kom fram dit lagom svettiga efter en långpromenad från stadens centrum.

Patientbiblioteket ligger centralt beläget i sjukhuset direkt innanför huvudentrén vid ett inomhustorg. Biblioteket flyttade in i de nya lokalerna 2021 och Trond som arbetar som bibliotekarie här i Bergen drar ut ett par bokhyllor på hjul när han öppnar så att biblioteket blir så välkomnande som möjligt.

Trond har arbetat här sedan 2013 och är ensam förutom en assistent på 20%, och organisatorisk tillhör biblioteket kommunikationsavdelningen. Utöver ordinarie personalstyrka så ingår också ett antal volontärer som går med bokvagnar till sjukhusets olika avdelningar. Det är nog på bokvagnsronderna som biblioteket lånar ut mest litteratur.

Det är endast ineliggande patienter och anhöriga som bor på sjukhuset som får låna på biblioteket. Tidigare lånade även vårdpersonal men biblioteket valde att sluta med det 2012. Man upplevde att alla nya böcker var utlånade till anställda och studenter, trots att patienter är den målgrupp man huvudsakligen vänder sig till.

Litteraturen registreras i en bibliotekskatalog för att den ska vara sökbar, men all utlåning sker manuellt via katalogkort. De kräver ingen legitimation, utan lånar ut till "Lars på avdelning 4". Allt är förtroendebaserat, ändå upplever de ovanligt lite svinn.

Trond har möjlighet att köpa all litteratur från den lokala oberoende bokhandeln, vilket gör att pengarna stannar i Bergen. Han fick argumentera en del för att det skulle gå igenom, men nu är alla nöjda och böckerna levereras mycket snabbare. Vad är det då som lånas mest? Som på många andra bibliotek är det deckare, biografier och böcker om andra världskriget.

De lånar fortfarande ut en hel del DVD-filmer, men det har minskat rejält de senaste åren. Den största låntagargruppen när det gäller filmer är patienter som behandlas i tryckkammare. En behandling där de ska ligga stilla en längre tid och måste hålla sig vakna.

Sanderud sjukhus, Hamar 6 juni.

På den svenska nationaldagen tog vi tåget från Lillehammer till Hamar för att sedan fortsätta med buss ut på landet till Sanderud som är ett sjukhus för behandling av psykisk ohälsa. Där finns ca 80 - 100 vårdplatser med bland annat akutpsykiatri, psykosbehandling, beroendepsykiatri, BUP och öppenvård.

Väl framme vid sjukhuset gick vi till Blaarud mötesplats och kulturstuga som huserar i den äldsta byggnaden på sjukhusområdet. Vi möts och välkomnas av en grupp anställda som har olika ansvar och arbetsuppgifter. Guro och Linn är de som följer med oss på vårt besök och berättar om verksamheten, och de arbetar som koordinator respektive arbetsterapeut. Koordinatorerna har som uppgift att samordna de aktiviteter som anordnas, både ute och inomhus. I verksamheten arbetar även ytterligare professioner såsom miljöterapeut, musikterapeut och konstterapeut.

Blaarud är en helt öppen verksamhet, alla är välkomna och det är många tidigare patienter som fortsätter att delta i deras aktiviteter. De arbetar utifrån de fem elementen, grunderna för psykisk hälsa:

- Identitet
- Tillhörighet
- Mening
- Självkänsla
- Hopp

Blaarud samarbetar med kommunen i ett kulturnätverk, det är trots allt där som patienterna ska leva och verka framöver. Alla intresserade får ett veckobrev så att de kan hålla sig uppdaterade om vad som händer. Fysisk träning anordnas två gånger i veckan och då är det vanligt att patient och personal deltar tillsammans för att lära känna varandra och underlätta övergången till den kommunala hjälp som väntar efter sjukhusvistelsen.

Musikterapeuten som är anställd på Blaarud har öppna grupper både för dagbesökare och på avdelningar. Även enskilda besök hos patienter på deras rum förekommer regelbundet. Han har precis inlett ett 5-årigt forskningsprojekt tillsammans med kollegor, där 600 patienter i 7 olika länder ska följas och intervjuas under behandlingstiden. Musikterapeuten betonar vikten av låg tröskel, ofta består patientens första besök i att delta i en lyssnargrupp

där de samtalar kring musik. Sedan efter en tid kanske de börjar delta och spela något instrument.

Det finns i Norge sedan 2013 riktlinjer om att fysisk rörelse och musikterapi ska ingå i psykosbehandling, men det följs tyvärr bara delvis. Det har helt enkelt inte samma status som medicinsk utbildning och mediciner.

I ett rum på övervåningen finns biblioteket. En bibliotekarie har ansvarat för inköp av böcker och för att registrera dem i ett bibliotekssystem så att de finns sökbara. Vårdpersonal kan låna nyckel till huset så att patienter kan låna även kvällar och helger.

Blaarud arbetar också mycket med skapande och konstnärlig verksamhet. De har regelbundet konstutställningar där patienter bjuds in till att ställa ut sina bilder. Det kan ofta vara en lång process innan de är redo och det är många gånger gripande att se när familjen får komma och se på utställningen. Konstterapeuten arbetar både med grupper och enskilt mot patienter.

De anställda på Blaarud berättade att det i Norge är en lång tradition av att ta med erfarenheter in i olika verksamheter. Grunden i många verksamheter är 50% profession och 50% erfarenhet. De betonar vikten av att patienter delar erfarenheter och stärker varandra. För att visa på det så har de till vårt besök bjudit in en av de deltagare som brukar vara med på deras skrivarträffar så att hon själv kan berätta om sina erfarenheter av det kreativa skrivandet.

När Blaarud arbetar med kreativt skrivande bjuder de in en etablerad författare för en skrivarträff en gång i månaden. Det är en grupp som träffats regelbundet i många år, men varje månad kompletteras gruppen med inlagda patienter som kanske bara är med enstaka tillfällen. Vid varje tillfälle får de ett ord eller liknande att utgå ifrån. De läser upp det som de skrivit och de övriga ger feedback.

Patienten berättar att hon varit med i gruppen i flera år och att hon tror att det starkt bidragit till att hon inte har varit inlagd den senaste tiden. Hon har också valt att skjutsa fyra andra patienter till dessa träffar, ett sätt att själv komma sig iväg om det känns motigt. Hon beskriver det tydligt. I sin resa genom vården möter hon många som i alla välvilja riktar en

strålkastare mot henne för att höra hur de bäst kan hjälpa. Här på kreativt skrivande tänds ljuset i hennes inre.

I regionen finns 5 somatiska och 2 psykiatriska sjukhus, och nu har arbetet inletts med att slå samman de till ett enda stort gemensamt sjukhusområde i Moelv. Det beräknas stå klart 2030 och nu pågår arbetet för att försöka fundera över hur den verksamhet som finns på Blaarud ska kunna leva vidare i en helt annan miljö. Många upplever att det idag är problematiskt med alla långa resor, men det finns en stor risk att psykiatrivården och kultur & hälsa förlorar på sammanslagningen. Framför allt ur miljösynpunkt, från detta äldre hus med höga fönster och trägolv i dessa vackra gröna omgivningar till en stor modern byggnad i tre våningsplan.

Norsk litteraturfestival i Lillehammer 5 – 7 juni.

Vi avslutade vår studieresa med att åka norrut från Oslo till charmiga Lillehammer och Norsk Litteraturfestival. Den är Nordens största litteraturfestival, med ett varierat program för läsare i alla åldrar. Det anordnas arrangemang både för skolbarn, barnfamiljer, studenter och för vuxen, kulturintresserad publik. Det är författarmöten, uppläsningar, debatter, föredrag, prisutdelningar, föreställningar, utställningar, seminarier, quiz och andra festligheter. Festivalen är också Norges största branschträff för författare, översättare, kritiker, förläggare och bibliotekarier.

Arrangemangen är utspridda runt om i Lillehammer och pågår under en hel vecka från morgon till sen kväll. Som tur var är inte Lillehammer så stort så det går snabbt att ta sig från en plats till en annan, men som det oftast är i Norge så är det upp och ner för backar. På festivalen fick vi ta del av unga norska poeter, samtal om det världspolitiska läget och lyssna till författare som Haruki Murakami, Hernan Diaz, Erika Fatland, Annika Norlin, Ingvild Rishöi, Erlend Loe, Andrev Walden, Colm Toibin, Sergej Lebedev, Marit Eikemo och Frode Grytten.

